

DE SCHAKEL

Kwartaaluitgave van de Stichting Genootschap Engelandvaarders

"GIJ ZIJT DE SCHAKEL TUSSEN HEN, DIE THUIS BLEVEN, EN MIJ"

KONINGIN WILHELMINA

STICHTING GENOOTSCHAP ENGELANDVAARDERS

BESCHERMHEER ZIJNE KONINKLIJKE HOOGHEID PRINS BERNHARD DER NEDERLANDEN

Kwartaaluitgave van de Stichting Genootschap Engelandvaarders
April 2003 - 24e Jaargang, nr. 97

BESTUUR:

Voorzitter

R.W. Hemmes Thorbeckelaan 74 2564 BS Den Haag Telefoon en fax
070 - 368 35 66

Secretaris

H.J.M. Brinkman Jacob Mulderweg 26 2597 BS Den Haag Telefoon en fax
070 - 354 31 73

Penningmeester

Ch.H. Bartelings Thomas Jeffersonlaan 58 2285 BB Rijswijk Telefoon en fax
070 - 394 14 67

LEDEN:

R.A. Grisnigt Canadalaan 25 4631 NT Hoogerheide 0164 - 61 34 15

R.M. ten Broek Burg. de Villeneuve-
singel 30 3055 AP Rotterdam 010 - 422 39 14

Fred M. Beukers Louise de Colignylaan 448 3062 HN Rotterdam 010 - 452 79 29

J.A. Bakker, Evenementencommissie Zeekant 92g 2586 JB Den Haag Telefoon en fax
070 - 354 02 45

J. de Mos, Evenementencommissie Marjorystraat 25 3151 SK Hoek v. Holland 0174 - 38 21 83

Mevr. M.E.F. Borel Rinkes Cees Lascuriaan 279 2597 GG Den Haag Telefoon en fax
070 - 324 04 47

REDACTIE DE SCHAKEL

H.J.M. Brinkman Jacob Mulderweg 26 2597 BS Den Haag Telefoon en fax
070 - 354 31 73

Redactiecommissie

H.J.M. Brinkman, Ch.H. Bartelings

Stichting Genootschap Engelandvaarders:

Postbank: 35 95 00

Bank : 54.55.46.826

ABN-AMRO bank - Rijswijk

Het volgende nummer verschijnt in juli 2003.

Gaarne hiervoor bestemde copy inzenden vóór 1 juni 2003.

ISSN 1382-8207

Op 18 februari werden wij opgeschrikt door het op 86 jarige leeftijd overlijden van Frans Dijkmeester, Erevoorzitter van ons Genootschap. Frans was een zeer principieel mens. Hij hechtte grote waarde aan vrijheid, eerlijkheid en eerbied voor het gezag. Na zijn aankomst in Engeland werd hij agent bij het Bureau Inlichtingen. Hij heeft grote verdiensten gehad voor het verzet. Hij ontving de Bronzen Leeuw van de Nederlandse Regering en het Military Cross van de Engelsen. Na de oorlog werd Frans burgemeester van verschillende gemeenten. Hij werd gepensioneerd als burgemeester van Apeldoorn. Frans werd in 1981 gevraagd het voorzitterschap van ons Genootschap op zich te nemen. Met zijn jarenlange bestuurlijke ervaring was Frans een voortreffelijk voorzitter. Hij was een aimabel mens, met een gewogen oordeel en hij genoot alom grote waardering. Frans was voorzitter van ons Genootschap tot de dokter hem in 1987 aanraadde zijn functie neer te leggen omdat zijn gezondheid hem in de steek liet. Het was geen wonder dat hij na zijn terugtreden werd benoemd tot Erevoorzitter, zodat het bestuur bij verschillende gelegenheden kon profiteren van zijn bezonken oordeel. Frans was een bijzonder prettig mens om mee om te gaan. Hij had een gezegend gevoel voor humor waardoor wij vaak hartelijk hebben kunnen lachen. Frans werd ouder, werd minder mobiel en had steeds meer zorg nodig. Wij hebben groot respect voor zijn echtgenote Liesekee, die hem al die tijd zo goed verzorgde dat zij er op het laatst zelf bijna bij neerviel. De wekker van Frans is langzaam afgelopen en lichamelijk lijden is hem verder bespaard gebleven. Het bestuur was bij de uitvaartdienst van Frans in Zierikzee vertegenwoordigd waarbij wij Liesekee en de verdere familie onze deelneming hebben betuigd en sterkte hebben gewenst. Wij zullen met grote dankbaarheid aan Frans blijven terugdenken.

Het leven gaat voor ons weer verder. Op 24 april wordt op de Scheveningse boulevard een plaquette onthuld die herinnert aan de landingen van "Contact Holland" die tussen september '41 en mei '42 op de Nederlandse kust werden uitgevoerd. Met name Peter Tazelaar, Erik Hazelhoff Roelfzema en Chris Krediet worden daarmee geëerd. Op aandringen van het initiatief comité heet het strand het "Soldaat van Oranje" strand. De gemeente Den Haag is daarmee akkoord

gegaan onder voorwaarde dat de tekst op de plaquette tevens een hommage zou zijn aan alle Engelandvaarders en dat de plaquette zou worden onthuld door de Voorzitter van het Genootschap. Het is logisch dat ik dat samen doe met Erik, die er speciaal voor uit Hawai overkomt. Alle in Nederland wonende Engelandvaarders hebben voor deze onthulling een uitnodiging gekregen. Een verslag van deze bijzondere plechtigheid leest u ongetwijfeld in de volgende schakel.

Wij hopen dat onze jaarlijkse reünie op woensdag 24 september op de vliegbasis Gilze Rijen kan worden gehouden. De voorbereidingen zijn in volle gang, maar je weet nooit wat er nog verandert in verband met de oorlog in Irak. Wij laten u tijdig weten of er veranderingen zijn in de planning.

Wij hopen dat de Amerikaanse en Britse troepen snel en met zo weinig mogelijke verliezen hun operationele doelen zullen bereiken en er een democratisch bewind in Irak tot stand zal worden gebracht. Daar kijken wij allen naar uit.

Rudi Hemmes

Deze Schakel bevat veel droevig nieuws. Helaas naderen wij de leeftijd dat er over enige tijd nog maar een gering aantal Engelandvaarders zullen overblijven. Wij moeten ons realiseren dat er straks weinigen zijn om de taken die wij ons gesteld hebben over te nemen. Dit onderwerp is in bestuursvergaderingen meerdere keren aan de orde geweest. Er is echter besloten dat wij door zullen gaan.

Het overlijden van onze goede vriend Frans Dijkmeester heeft bij velen onder ons iets losgemaakt. Zijn zoon Jan (52) beschrijft het leven van zijn vader als een spannende film. Van afgestudeerd jurist tot geheim agent gedropt boven de Betuwe op D-Day (6 juni 1944). Daar tussen het verlies van zijn vader die burgemeester was in Zutphen en had geweigerd anti-joodse maatregelen uit te voeren en daarom naar Buchenwald werd afgevoerd, waar hij overleed. Frans was een goede vriend en kon zeer relativerend over bepaalde zaken spreken. Hij had een groot gevoel voor humor. Ik heb vaak daarover met hem gesproken wanneer hij mij opbelde over een artikel dat in de Schakel was verschenen. Altijd positief en humoristisch. Soms wanneer ik het niet meer zag zitten door persoonlijke problemen bij het verlies van mijn echtgenote, belde hij op en gaf mij goed advies. Ik zal hem daarvoor altijd dankbaar blijven. Hij vertelde mij veel over zijn familie-afkomst en hoe hij daar tegenover stond. Zijn brieven en zijn kaarten hierover zal ik altijd opnieuw lezen, zij waren meestal met de hand geschreven. Een goed en dapper mens is van ons heen gegaan. Moge allen die hem gekend hebben hem herinneren als een wijze vriend. Moge ook zijn familie de sterkte vinden dit verlies te dragen.

Ook lezen wij het In Memoriam voor Tony Luteyn die standvastig weigerde een compromis met de Duitse bezetter te sluiten. Standvastig hield hij zich aan zijn eed van trouw. Hij overleed na een rijk leven. Wij wensen zijn echtgenote sterkte toe dit verlies te dragen.

Maar deze Schakel heeft ook interessant nieuws. Na lange jaren van wachten zijn de archieven van Buitenlandse Zaken en het Londense cabinet overgedragen aan het algemeen archief, zoals het algemeen Rijksarchief nu heet. Een aantal Engelandvaarders waren uitgenodigd

deze overdracht in het Ministerie van Buitenlandse Zaken mee te maken. Er werd gesproken over zaken die toen van belang waren maar toch ook nu nog belangrijk zijn voor de geschiedenis van Nederland. Sommigen van de overlevenden uit die Londense periode waren ook uitgenodigd. Zij vertelden over hun ervaringen in die periode.

Deze maand zal ook de gedenkplaat aan het Scheveningse strand worden onthuld. Onze voorzitter heeft hierover in zijn voorwoord gesproken. Het heeft veel discussie opgeroepen maar uiteindelijk is het een totaal gebeuren voor alle Engelandvaarders geworden. Iedereen die in ons register is opgenomen zal voor zover mogelijk worden uitgenodigd.

Ik hoop vele oude vrienden te ontmoeten, een soort mini-reünie, voorafgaande aan de 4 en 5 mei gebeurtenissen en hopelijk onze reünie in Gilze-Rijen.

Henk Brinkman

DE 4 EN 5 MEI HERDENKINGEN

Om 15.00 uur zal er even als in vorige jaren een bijeenkomst met kranslegging plaatsvinden bij het monument ter nagedachtenis van de gevallen van het Englandspiel en van de omgekomen medewerkers van het Bureau Bijzondere Opdrachten en het Bureau Inlichtingen, waaronder een groot aantal Engelandvaarders. Na de plechtigheid kunnen deelnemers elkaar ontmoeten in een zaal van het nabije Holiday-Inn Crown Plaza.

De nationale herdenking

Op 4 mei vindt de Herdenking plaats in de Nieuwe Kerk bij de Dam in Amsterdam in aanwezigheid van H.M. Koningin Beatrix, Z.K.H. Prins Willem Alexander, de Minister President en andere Ministers en de

Chefs van Staven van de Krijgsmacht. Om 20.00 uur volgt de kranslegging aan de voet van het Nationaal Monument op de Dam.

Het defilé op 5 mei in Wageningen

Het defilé ter gelegenheid van de jaarlijkse herdenking van de capitulatie en de bevrijding te Wageningen op 5 mei zal door Z.K.H. Prins Bernhard worden afgenomen, zoals hij definitief heeft toegezegd. Zoals in voorgaande jaren zullen de Verzetsorganisaties, aangesloten bij de Stichting Samenwerkend Verzet, waartoe ook de Engelandvaarders behoren er aan deelnemen. Engelandvaarders die aan het defilé willen deelnemen worden verzocht zich zo spoedig mogelijk per telefoon of per fax op te geven aan Jan Bakker (070-3540245) die evenals voorgaande jaren als Detachementscommandant zal fungeren. Deelnemers worden verzocht op te geven of zij een partner/begeleid(st)er (niet-defilant) willen meenemen, dit in verband met het aantal bonnen voor broodjes en consumpties en eventuele treinkaartjes. Zij ontvangen dan een routebeschrijving plus plattegrond van Wageningen, een parkeerkaart en een tijdschema en/of treinkaarten. Verder worden de defilanten vriendelijk verzocht zich te melden in het tentencomplex WUR en wel tussen 11.30 en 13.15 uur bij de detachementscommandant die te vinden is onder het bord **samenwerkend verzet**, naast het vaandel van het Genootschap Engelandvaarders. Hij zal daar per persoon consumptiebonnen en indien mogelijk (aantal is beperkt) toegangskarten tot de Bergkerk uitgeven. Als tenue, wordt men verzocht een lichtblauw overhemd, een donkerblauwe of zwarte blazer met **groot model** onderscheidingen te dragen en een grijze pantalon, E.V. das en zwarte lage schoenen (het z.g. Veteranen uniform). Het af te leggen parcours bedraagt ongeveer 2 kilometer. Dat vraagt niet alleen **goed schoeisel** maar ook een **goede lichamelijke conditie**. Detachementen worden geformeerd in rotten van vier en qua lengte van de defilanten van voor naar achter. Tijdens de defileer-route wordt **in de houding** gemarcheerd. De drumfanfare van Knaters loopt aan het hoofd van de defileercolonne.

Verdere richtlijnen tijdens het defilé

Bij het bereiken van het eerste richtbord voor het defileerpunt com-

manderen de detachementscommandanten opeenvolgend **hoofd rechts** en zij alleen brengen de **eregroet**. Bij het richtbord na het defileerpunt wordt **hoofd front** gecommandeerd. De paradedcommandant heeft **uitdrukkelijk** verzocht aan alle defilanten zich tijdens het defilé te onthouden van uitingen van persoonlijke genegenheid jegens de Prins.

Aanvang van het defilé

Het defilé vangt aan om 16.25 uur en eindigt om 17.15 uur. Van 17.15 tot 18.00 uur zijn er consumptiemogelijkheden voor de defilanten en hun partners/begeleid(st)ers in het tentencomplex. Hopende op een grote opkomst, evenals de voorgaande 15 jaren van die Engelandvaarders die het een eer vinden om op de 5e mei in Wageningen nog te kunnen defileren voor onze Prins.

Jan Bakker

IN MEMORIAM

A.P.T. (Tony) Luteyn

10 februari 1917 - 9 februari 2003

Kolonel der Genie, bd.

Ridder in de Orde van Oranje-Nassau met de Zwaarden

Bronzen Kruis (1942)

Oorlogsherinneringskruis (2 gespen)

Verzetsherdenkingskruis

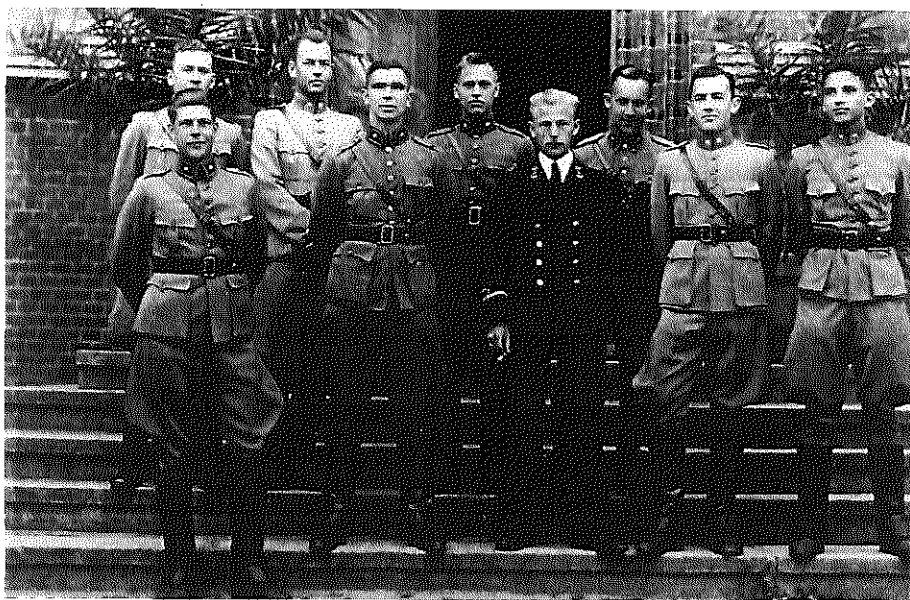
Ereteken voor Orde en Vrede

Tony Luteyn, in 1940 2^e luitenant KNIL, behoorde tot die groep beroepsofficieren en cadetten die op 14 juli 1940 weigerden de door de bezetter voorgelegde verklaring op erewoord te tekenen. Die verklaring hield in dat de betrokkenen gedurende de oorlog op generlei

wijze zouden deelnemen aan de strijd tegen Duitsland. Degenen die wel tekenden werden ontslagen uit de militaire dienst of gepensioneerd.

De niet-tekenaars hadden de vrijheid de voorwaarden die de verklaring inhield niet te willen aanvaardden. Zij werden op 16 juli afgevoerd naar doorgangskamp OFLAG VIA. De winter bracht de groep door in het tot OFLAG VIIIIC omgebouwde gedeelte van een weeshuis nabij Breslau.

Na een geslaagde vluchtpoging door 2 KNIL officieren werd de groep overgebracht naar een ander kamp n.l. het OFLAG IVC gelegen hoog boven het stadje Colditz in Saksen. Het was geen strafkamp maar werd

Cadetten van het oudste jaar KMA die de verklaring niet ondertekenden en op 15 juli 1940 tot tweede luitenant werden benoemd. Van links naar rechts:

Achter: O.L. Drijber, W.G.T. Grijzen, S.H.L. Westra, F.J. van der Schraaf.

Voor: A.P.T. Luteyn, C.J. Wijzens, L. de Hartog, O. van Lingen.

Midden bovendien: luitenant ter zee F.E. Kruimink.

als bijzonder kamp streng bewaakt door een compagnie van de Wehrmacht, vanwege steeds weer ontvluchtende krijgsgevangenen. Eind 1941 werd de Hollandse vluchtofficier benaderd door zijn Engelse collega Captain Pat Reid voor een gecombineerde vluchtpoging. Voor de poging maakten zich gereed Tony Luteyn, die goed Duits sprak, en de Luitenant van de Royal Artillery, Airey Neave, in 1940 gewond achtergelaten op het strand bij Calais. Zij vermaakten KNIL overjassen en petten die geleken op uniformen gedragen door de Wehrmacht.

Na het avondappel op een dag werd in de toneelzaal een toneeluitvoering gegeven. Daarin speelden Neave en Luteyn een rol. Na afloop kropen de twee onder het toneel, zij verkleedden zich in de meegebrachte burgerkleding met daarover de Wehrmacht uniformen. Elf minuten verliepen na hun vertrek. De vlucht ging nu verder een wenteltrap af waar zij door het lokaal van de sergeant van de wacht werden begroet, daarna langs de hoofdpoot waar de schildwacht geen bijzonderheden meldde en toen langs een pad door de droge slotgracht waar de schildwacht een berisping kreeg van 'kapitein' Luteyn omdat hij niet had gesalueerd. In het besneeuwde slotpark deden ze hun Duitse uniformen uit bij een van te voren afgesproken plaats en gingen verder op weg. Eerst te voet naar Leisnig daar met een lokale trein waar ze kaartjes voor hadden naar Leipzig waar ze opnieuw kaartjes moesten kopen. De loketjuffrouw vertrouwde hun papieren niet en waarschuwde de stationspolitie. Ze ontkwamen, maar moesten wel 40 kilometer lopen tot aan Biberach, namen daar een lokaal treintje en kwamen ook weer lopend aan bij het plaatsje Singen niet ver van de Zwitserse grens. Zij hadden een vrij nauwkeurige kaart van de omgeving bij zich, gekregen van Hans Larive die bij een vluchtpoging uit het doorgangskamp VIA was gepakt en hen de kaart had meegegeven. In bittere kou gingen ze op weg naar de grens. Zij passeerden een stel arbeiders die de politie waarschuwden. Gelukkig vonden ze een schuilplaats in een door de arbeiders gebruikt hutje en gehuld in lange witte jassen met spaden op de schouders verlieten ze de hut. Tegen een groep van de Hitler Jugend zeiden ze dat ze Westfaalse arbeiders waren op weg naar hun bestemming vlakbij. In de nacht van 9 januari 1942 na een reën door de sneeuw bereikten zij met bloedende voeten

het dorp Ramsen in Zwitserland. Na aankomst in Engeland werd Tony naar Australië gestuurd waar hij zich meldde bij het KNIL. Airey Neave werd geplaatst bij MI 9. Hij maakte in 1945/46 deel uit van de Britse delegatie bij het Neuremberg tribunaal. In maart 1979 werd hij vermoord door de IRA met een bom in zijn auto op de parkeerplaats van het House of Commons. Bij de Colditzers in Holland en Engeland wordt Tony herdacht als een van de 15 officieren die vanuit het 'Schloss' een vlucht volbrachten en dat in een strenge winter. De overlevenden herdenken hem. Moge zijn familie de sterkte hebben dit verlies te dragen. Een dapper mens is van ons heengegaan.

F.E. Kruimink
F. Steinmetz
HJMB

Het Schloss Colditz is voor het eerst in de annalen genoemd in het jaar 1014 als een jachtslot van de koning van Saksen. Sindsdien is het vaak van eigen(a)ar(es) verwisseld en werd voor de meest uiteenlopende doeleinden gebruikt. Van 1940 tot 1945 werd het door de Wehrmacht gebruikt als Sonderlager OFLAG IV C, een bijzonder streng bewaakt kamp voor krijgsgevangenen geallieerde officieren.

Wie weet nu nog wie Hendrik Willem van Loon was? Wie weet nu nog dat op 14 april 1944 aan zestien Canadezen de Nederlandse "Silverfleeet Award" werd uitgereikt? En wie weet nu nog dat raden Moesa Djoemena op 21 februari 1944 in Kingston voor het Canadian Institute of International Affairs een lezing hield over de toekomst van Nederlands-Indië?

Het stond indertijd allemaal in de Canadese kranten. En in tegenstelling tot het gezegde dat in de krant van vandaag op de markt van morgen de vis verpakt wordt, is een selectie van deze Canadese kranten bewaard gebleven en onlangs tevoorschijn gekomen uit de archiefdepots van het Ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag. De selectie bestaat uit 25 delen met persknipsels uit de periode november 1942 tot 1947, verzameld en keurig ingeplakt door het Nederlands Informatie Bureau in Canada.

Tot aan de Tweede Wereldoorlog had de internationale voorlichting over Nederland geen grote prioriteit bij het Haagse Ministerie van Buitenlandse Zaken. Pas in 1934 werd de Nederlandse Regeringspersdienst opgericht. Omdat in de meidagen van 1940 er geen personeel van de Regeringspersdienst naar Engeland had kunnen overkomen, richtte minister van Buitenlandse Zaken E.N. van Kleffens in mei 1940 een nieuwe Regerings Persdienst op, vanaf 1941 Regeerings Voorlichtingsdienst geheten. Adrianus Pelt werd degene die deze dienst ging leiden en verder uitbouwde. Niet alleen actieve voorlichting, maar ook propaganda werd noodzakelijk geacht om het Nederlandse standpunt uit te dragen naar de internationale gemeenschap en zo daarvoor steun te verwerven. Eén van de landen waarin een snelle en efficiënte voorlichting noodzakelijk werd geacht was de Verenigde Staten van Amerika, op dat moment nog non-belligerent in het conflict. Gezant A. Loudon kreeg al in 1940 het groene licht om tegengas te geven aan de Duitse propaganda in Amerika, en korte tijd later werd er met medewerking van Pelt een Nederlandse voorlichtingsorganisatie in New York opgericht, het Netherlands Information Bureau (NIB).¹

In het begin van 1942 vernam de Nederlandse Gezant in Ottawa F.E.H. Groenman dat er plannen bestonden om ook in Canada een "persdeskundige" aan te stellen. In een brief aan Van Kleffens pleitte hij er voor dat deze benoemd zou worden door Buitenlandse Zaken en dat hij zijn instructies zou ontvangen van het gezantschap en het consulaat-generaal in Montreal. "Immers gestie pers-deskundige vooral kwestie van beleid, waar legatie invloed op moet hebben. Voorkoming van wrijving door halfslachtige positie en van dubbelzinnigheid wenselijk", schreef Groenman eigenhandig op de minuut van zijn brief aan Londen. Na het nodige overleg werd in oktober 1942 besloten tot het openen van een "Netherlands Government Information Bureau" met aan het hoofd ervan een "Manager". Officieel werd dit Bureau een bijkantoor van de Regeringsvoorlichtingsdienst in Londen, maar intern kwam het onder de verantwoordelijkheid van het NIB te New York, zowel inhoudelijk als budgettair. En om toch enigszins aan Groenman tegemoet te komen werd in de instructie van het Bureauhoofd opgenomen: "In politieke zaken of zaken die een politieke consequentie kunnen hebben, zal de leider van het kantoor het inzicht van H.M.'s Gezant te Ottawa hebben te volgen. Ook overigens zal nauw contact onderhouden worden tusschen hem eenerzijds en den Consul-Generaal te Montreal anderzijds". Ir. J. van Stappen (1897-1974) werd met ingang van 25 oktober 1942 tot hoofd van het Bureau benoemd. Van Stappen was als ingenieur werkzaam bij de Nederlandse Spoorwegen en bevond zich vanaf mei 1939 voor die organisatie in New York; hij was vervolgens voor de duur van de oorlog gaan werken bij het NIB in New York. In zijn nieuwe functie diende hij de kennis over Nederland en zijn koloniën -met name over de oorlog- bij de Canadezen te verbeteren. Het grootste gedeelte van het hiervoor benodigde voorlichtingsmateriaal zou hij van het NIB te New York ontvangen, zoals bijvoorbeeld het Aneta-nieuws. Voor de franstalige pers in Canada diende hij van het belangrijkste nieuws Franse vertalingen te bezorgen. Omdat de deskundigen onderling van mening verschilden over de meest geschikte plaats van vestiging (Montreal, Ottawa of Toronto), werd Montreal als voorlopige standplaats van het kantoor aangewezen. Nadat een aantal maanden later een evaluatie over het functioneren van het Bureau en zijn hoofd had plaatsgevonden, werd

besloten om het Bureau voort te laten bestaan in Montreal. Van Stappen werd in september 1944 opgevolgd door de historicus J.J. Poelhekke. In de instructie stond ook vermeld dat het Bureauhoofd een "clippingboek" moest aanleggen met de artikelen uit de Canadese pers over Nederland en zijn koloniën "of daarmee samenhangende zaken of uitingen".² Het zijn deze knipselboeken die een fascinerend beeld opleveren over allerlei dagelijkse aspecten uit de Tweede Wereldoorlog in relatie tot Nederland. De delen zijn in opzet chronologisch van aard en kennen een grove indeling op onderwerp. Zo zijn er hoofdstukken als: Netherlands Government Information Bureau, Training in Canada, War Effort, Hollanders in Canada, Occupied Holland, Speeches and lectures on Dutch subjects, Netherlands East Indies.

Natuurlijk is er in deze delen de nodige persaandacht te vinden voor de leden van het Koninklijk Huis, in het bijzonder voor prinses Juliana en haar kinderen die gedurende de oorlogsperiode in de nabijheid van Ottawa verbleven. Zo vermeldden onder meer de Quebec Chronicle-Telegraph, de Montreal Matin en de Ottawa Evening Journal op 16 juli 1943 dat de vijf jaar oude prinses Beatrix een dag tevoren haar eerste officiële staatsdaad had verricht door met haar moeder aanwezig te zijn bij de inspectie van een groep van 59 Nederlandse officieren en vliegers, die aan het eind van hun opleiding in Jackson in de Verenigde Staten gekomen waren. Maar royalty vormt niet het hoofdbestanddeel van deze verzameling. Naast allerlei politiek-beleidsmatige reportages zijn ook veel grotere of kleinere persberichten met een alledaags "human interest" karakter opgenomen. Zo berichtte de Winnipeg Tribune van 18 maart 1944 dat de Nederlandse vluchteling en cellist Cornelius Ysselstyn de zondagmiddag daarop voor de Canadese radio in een recital onder andere de sonatina van Arnold Walter zou spelen, een eerste uitvoering van deze compositie op de radio. Vele Canadese kranten namen in juni 1943 het bericht op dat oud-minister F.E. Posthuma was geliquideerd door het verzet, en ook de aankomst in Londen van Jan de Hartog, auteur van Hollands Glorie, was voor de Toronto Globe and Mail op 27 juli 1943 een berichtje waard. Karakteristiek voor veel van deze berichtgeving is de mededeling bij

dit laatste bericht dat Hollands Glorie de nationale trots van veel Nederlanders had doen groeien zonder dat de bezetter grond had om publicatie van het boek te verbieden. Karakteristiek omdat veel van dit soort berichten het goed-fout schema hanteren: het lafhartig overvallen Nederland weert zich op allerlei mogelijke manieren heldhaftig. Daarom ook was volgens de Amherstburg Echo van 22 juli 1943 de nieuwe roman van Martha Albrand, getiteld "No Surrender" en gebaseerd op het Nederlandse verzet, een uitstekend boek om die zomer te lezen. Albrand had immers tot drie jaar tevoren langdurig in Nederland gewoond en wist uit eigen ervaring hoe de Nederlanders de Nazi's haatten. Niet altijd was de toonzetting positief. De Halifax Star wist op 5 augustus 1943 te melden dat twee Nederlanders door de politierechter van Halifax veroordeeld waren tot een boete van tien Canadese dollars en de proceskosten, omdat zij in het Casino Café de boel kort en klein hadden geslagen: de heren hadden klachten gehad over de bediening. En de speech van president Roosevelt waarin hij aankondigde dat Mussolini en Hitler na de beëindiging van de oorlog geen recht op asiel hadden, werd in diverse kranten met grote instemming begroet: "no neutral state after this war -if there are any neutrals left at the finish- will be permitted to refuse to deliver any of the Axis gang". Het asiel dat Nederland aan Kaiser Wilhelm II in 1918 had verleend, werd in al deze kranten in één adem genoemd met de verklaring van Roosevelt.

Naast deze verschillende faits divers bevatten de delen met persknipsels ook stukken van minder alledaagse en serieuzer aard. Vanaf februari 1943 zijn er krantenknipsels te vinden over de jodenvervolging in Nederland. Veel aandacht kreeg het kerkelijk verzet. In juni 1943 berichtte de Canadese pers dat de deportatie van joden uit Amsterdam naar Polen in "cattle cars" voltooid was: "many of the deportees died before reaching Poland", en ook werd meegedeeld dat er veel Nederlandse joden in Polen waren vermoord. Op 17 december 1943 verscheen in de Herald een bericht over het gebruik van gas en gaskamers, een bericht dat ook in andere kranten werd overgenomen. Een ontsnapte Nederlander vertelde dat hij vanuit Mauthausen met nog 27 anderen experimenten met gas had moeten ondergaan: "Gas

used on prisoners by the huns". De meesten hadden de experimenten niet overleefd.

Op 3 februari 1944 nam de Calgary Herald de rede van minister Van Kleffens voor radio Oranje op 28 december 1943 in zijn geheel op. In deze radiotoespraak, gericht tot het bezette Nederland, gaf Van Kleffens de contouren aan van het toekomstige Nederlandse buitenlandse beleid na de oorlog. Na een korte inleiding vertelde Van Kleffens aan zijn luisteraars dat naar zijn opvatting -en die van de gehele Nederlandse regering in Londen- de oude vooroorlogse politiek van neutraliteit afgedaan had, deze was in zijn opinie "stone dead". De Nederlanders moesten volgens hem goed nadenken over de toekomst en zij dienden te zijner tijd een keuze te maken tussen een internationaal isolement en een of andere vorm van samenwerking met landen van goede wil. Hij verwees het propagandapraatje van de Duitsers dat Nederland in de toekomst deel zou gaan uitmaken van het Britse Gemenebest naar het rijk der fabelen. Geen onderschikking maar samenwerking, en niet alleen met het Verenigd Koninkrijk maar ook met die andere partner waar Nederland veel gezamenlijke belangen mee deelde, de Verenigde Staten van Amerika. Dit land zag volgens Van Kleffens beter in dan tijdens de Eerste Wereldoorlog dat vrede in Europa van vitaal belang was voor zijn eigen belangen. Van Kleffens zag in een hecht bondgenootschap tussen de Verenigde Staten, Engeland met zijn Dominions zoals Canada, en verder Frankrijk, België en Nederland de best mogelijke constructie voor een West-Europees blok, waarbij Nederland wel afhankelijk werd van deze westerse alliantie maar tegelijkertijd ook het meeste voordeel had.³

De bekende Amerikaanse journaliste Martha Gellhorn wijdde haar artikel in het veel gelezen blad Collier's van 18 maart 1944 onder meer ook aan de toekomst van Nederland. Voor dit doel was zij op bezoek geweest in Oranjestad, de Londense club van de Nederlandse Engelandvaarders. Eerst beschreef zij hoe je van deze club lid kon worden: je hoefde alleen maar uit Nederland te ontsnappen, per boot overzee, via landroutes over Siberië en Japan of door Frankrijk, Spanje en Portugal. Of, zoals een jonge vrouw deed, door in de nacht vanuit La Linea in Zuid-Spanje de baai van Gibraltar een aantal kilometers

over te zwemmen naar een daar voor anker liggend Engels vrachtschip. Percy Leason, de illustrator van Collier's, was zo geïmponeerd door dit laatste voorbeeld dat hij bij het artikel een grote tekening maakte van een zwemmende jonge vrouw die door de bemanning van een uitgezette sloep van het voor anker liggende schip aan boord wordt gehezen: "One Dutch girl fled to Spain, then swam the mined waters from La Linea to an English ship at Gibraltar". De Engelandvaarder Bart Bredero die in werkelijkheid dit kunststukje uithaalde, zal wel nooit vermoed hebben dat hij voor het oog der wereld getransformeerd zou worden tot een jonge moedige vrouw.⁴ Na een uitgebreide beschrijving van de verschrikkelijke gevolgen der nazi-bezetting en het heroïsche verzet daartegen van de Nederlanders eindigde zij met wat onder de Engelandvaarders onder Hatchet Day, Bijltesdag, werd verstaan: méér democratie, méér respect voor de waardigheid en de rechten van de mens, ook in Nederlands-Indië. De Nederlanders waren volgens haar wakker geworden.

Ook over de Nederlandse koloniën zijn er veel krantenknipsels bewaard. De komst in februari 1944 naar Canada van raden Moesa Soerianata Djoemena, tweede ambassade-secretaris in Washington, zorgde voor nogal wat publiciteit in de Canadese pers. Djoemena was op uitnodiging van het Canadian Institute of International Affairs naar Canada gekomen om een aantal lezingen te houden over de toekomst van Nederlands-Indië. Hij schetste in zijn lezingen en persconferenties de meer dan 1000-jarige geschiedenis van Java en de vooroorlogse ontwikkeling naar meer zelfstandigheid in Nederlands-Indië, onder meer aan de hand van de bevoegdheden van de Volksraad. In de eerste helft van de twintigste eeuw was de autonomie van Indonesië steeds groter geworden. Deze groei was door de Japanse inval en bezetting weliswaar tot stilstand gekomen, maar zou ongetwijfeld na de bevrijding voortgezet worden. De Indonesiërs hadden geen enkele behoefte om zich van het moederland af te scheiden -zij hadden immers reeds meer dan 300 jaar een goede band met Nederland -en zij waren vol vertrouwen dat de groei naar een gelijkwaardige verhouding tussen de beide volkeren zich na de oorlog zou voortzetten; koningin Wilhelmina had dat ook meerdere malen verklaard. Om dit te bereiken was er na

de oorlog in Nederlands-Indië met name een grote investering in het onderwijs nodig. In het algemeen gold volgens Djoemena voor de gehele regio van Zuidoost Azië dat de houding van de westerse naties ten opzichte van de oosterse bevolking na de oorlog bepalend zou zijn voor het gezag van het "witte ras" in het oosten, deze houding zou hun invloed in de regio na de oorlog bepalen.⁵

"Ende despereert niet" waren de laatste woorden van een lang telegram in de Engelse taal dat Hendrik Willem van Loon op 13 mei 1940 aan de Nederlandse Gezant A. Loudon in Washington stuurde. In dit telegram kondigde Van Loon namens een aantal Nederlanders in de Verenigde Staten de oprichting aan van wat een aantal dagen later het Queen Wilhelmina Fund zou gaan heten. Dit fonds zou tijdens de oorlog grote bedragen fournieren voor hulpbehoevende Nederlanders.⁶ De tot Amerikaan genaturaliseerde Nederlander Van Loon was journalist en historicus; hij was op het Noordamerikaanse continent beroemd geworden door zijn populariserende geschiedverhaal "The story of mankind". Van Loon schreef in het interbellum veel over historische onderwerpen en hield ook veel radiopraatjes. Als Amerikaanse Nederlander onderhield hij sinds 1932 hartelijke contacten met die andere Amerikaan die trots was op zijn Nederlandse achtergrond, Franklin D. Roosevelt. Van Loon reageerde op Hitlers Mein Kampf in 1939 met zijn anti-nazi pamflet Our Battle, en nog in 1940 bood hij koningin Wilhelmina onderdak aan in zijn huis voor het geval dat de Duitsers Nederland zouden binnenvallen. Tijdens de oorlog zou Van Loon als "oom Henk" voor radio Boston radio-uitzendingen naar bezet Nederland verzorgen. Van Loon was 'iemand' in Amerika en zijn plotselinge overlijden op 11 maart 1944 op 62 jarige leeftijd in zijn huis "Nieuw Veere" in Connecticut zorgde ook in de Canadese pers voor veel herdenkingsartikelen. Een Aneta persbericht citeerde uitgebreid de condoleancetelegrammen van president Roosevelt, prinses Juliana, en ambassadeur Loudon.⁷

"Dutch Award" en "Workers honoured by Netherlands" waren enkele van de enthousiaste krantenkoppen die in april 1944 in de Canadese pers verschenen. Er werd uitgebreid verslag gedaan van de uitreiking

namens Nederlandse arbeiders in bezet gebied van de "Silverfleet Award" aan een zestiental Canadezen die werkzaam waren in de oorlogsindustrie. De onderscheiding bestond uit een in tin gegoten miniatuur van de Nederlandse onderzeeër U-108. De Nederlandse consul in Vancouver die op verzoek van Van Stappen aanwezig was geweest bij de uitreiking kreeg hierna argwaan toen hem werd verzocht bij een volgende uitreiking in een groots opgezette setting weer aanwezig te zijn: vermoedelijk zou dan de plaatsvervangend Gouverneur de onderscheidingen uitreiken. Hij vroeg om vertrouwelijke informatie en instructies van de consul-generaal. Deze distantiëerde zich van het geheel: Nederland had er officieel niets mee te maken. De Silverfleet Award bleek vernoemd te zijn naar de titel van een speelfilm, die in Engeland was opgenomen met steun van de Engelse en Nederlandse marine en de RVD. Deze speelfilm, starrig Ralph Richardson en Googie Withers, vertelde het verhaal van de in mei 1940 nog niet vaarklare Nederlandse onderzeeër die door de Duitsers werd afgebouwd, het kenteken U-108 kreeg en na veel spannende momenten door enkele zeelieden en werfarbeiders onder de ogen van de bezetter werd gekaapt en overgevoerd naar Engeland. Prachtige reclame voor Nederland en het verzet, zo werd er geoordeeld, maar de film, uitgebracht in Canada door Editorial Services, "liep" niet bij het publiek. Om de bekendheid te vergroten bedacht Editorial Services de Silverfleet Award; "Quite an amount of publicity can be expected from this campaign", zo meende Van Stappen in zijn maandoverzicht over november 1943. Daarin kreeg hij gelijk, maar de consul in Vancouver ontving de opdracht om zich stilletjes uit deze zaak terug te trekken, of indien dat onmogelijk was geworden, duidelijk te maken with usual diplomacy dat Nederland met deze onderneming niets te maken had. Er zijn dan ook geen nieuwe persknipsels over dit onderwerp aangetroffen.⁸

De bundels met Canadese krantenknipsels geven een boeiend inzicht in de strijd van Nederland tegen de nazi's zoals die in de pers werd verwoord. Humor -de laatste oorlogsgrap- wordt afgewisseld met serieuze berichtgeving. Bij de hier willekeurig gekozen onderwerpen is het opmerkelijk dat in de archieven van de Nederlandse vertegen-

woordingen en in het archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken in Londen vaak meer achtergrond is te vinden; voor dit laatste archief is dat niet vreemd omdat - zo blijkt keer op keer - het ministerie een centrale rol in de beleidsprocessen van de Nederlandse exilregering speelde.

Sierk Plantinga

1 Zie over de Regeerings Voorlichtingsdienst in Londen het artikel van Bert van der Zwan in deze bundel. P. Stoop beschrijft in *De geheime rapporten van H.J. Noordewier*, Berlijn 1933-1935, Sijthoff Amsterdam 1988, onder meer het vóóroorlogse voorlichtingsbeleid en het toenmalige Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland onder leiding van F.J.W. Drion.

2 Voor het voorgaande is gebruik gemaakt van: Nationaal Archief (NA), archief Gezantschap te Ottawa 1939-1954, inventarisnummer 83, en van het archief Ministerie van Buitenlandse Zaken Londen 1940-1945, voorlopige inv. nrs. 3012 en 3020.

3 Zie voor de Nederlandse tekst van de radiorede: M. van Faassen (e.a.), Documenten betreffende de Nederlandse Buitenlandse Politiek, periode C, 1940-1945, deel 7, nummer 217 (nog te verschijnen bij het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis); de geautoriseerde Engelse tekst is verschenen in: *British Documents on Foreign Affairs*, III, series F, Europe, vol. 16, Western Europe, October 1943-June 1944, pp. 8-10.

4 NA, archief Ministerie van Oorlog Londen 1940-1945, inv. nr. 2511, verhoor L.H. Bredero; zie ook: Bart Bredero, *De grote oversteek*, drukkerij Montero Curaçao, z.j., pp. 53-61, en Frank Visser, *De Schakel*, Baarn 1976, pp. 379-383.

5 Raden mr Moehammed Moesa Soerianata Djoemena trad in 1939 in dienst bij Buitenlandse Zaken, werd in 1941 bevorderd tot vice-consul in Djeddah en in 1942 overgeplaatst naar de Nederlandse ambassade te Washington. Een verslag van de lezingentournee van Djoemena en teksten van zijn redevoeringen in: NA, archief Consulaat-Generaal Montreal 1922-1954, inv. nr. 130, map januari 1944-september 1944.

6 Gegevens over het Queen Wilhelmina Fund in: NA, archief Gezantschap-Ambassade Washington 1940-1954, inv. nrs. 3013-3016. Het telegram spreekt van 'desespereert' en bevindt zich in inv. nr. 3013.

7 Zie over H.W. van Loon het lemma van A. Lammers in: J. Charité (red), *Biografisch*

Woordenboek van Nederland, tweede deel, Amsterdam 1985, pp. 358-360, en het artikel van Willem Oosterbeek, Speurtocht naar H.W. van Loon, in: Het Parool 3 mei 1997.

8 NA, archief Gezantschap Ottawa 1939-1954, inv. nr. 83; NA, archief Consulaat Vancouver 1924-1952, inv.nr. 2335.

VERONTSCHULDIGING

Duizend maal excuses aan Engelandvaarder L.H. Boas in Amsterdam die in het januari nummer van de Schakel als overleden werd gemeld. Een Engelandvaarder heeft mij daarvoor opgebeld en verzekerde mij dat hij in de Telegraaf had gelezen dat Boas was overleden. Ik heb in die Telegraaf inderdaad gelezen dat ene Boas was overleden in Amsterdam. Gelukkig was het niet dezelfde Boas die bij ons te boek staat als Engelandvaarder. Hij belde mij kort daarna op om te vertellen dat hij nog steeds in leven was. Nogmaals mijn excuses. Ik wens hem nog een lang leven toe.

HJMB.

EREVELD LOENEN

De stilte op het Ereveld Loenen wordt alleen doorbroken door het suizen van de wind door de bomen. Het lijkt of de adem van God de aarde raakt. De aarde waarin meer dan 2800 oorlogsslachtoffers, waaronder vele verzetsstrijders hun laatste rustplaats hebben gevonden.

Midden op dit ereveld staat een uit witgeschilderd rondhout opgetrokken bos-rouwkapel. Achter de kapel, op een heideveld, staat

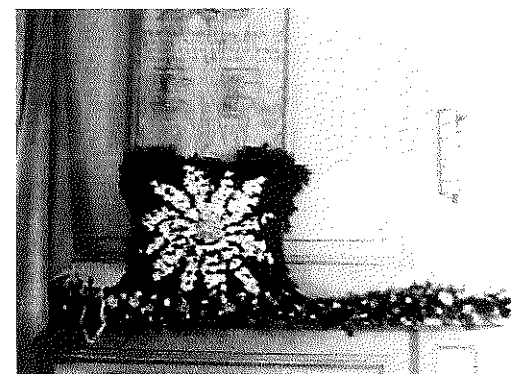
een groot wit kruis, een monument ter nagedachtenis aan alle oorlogsslachtoffers.

De kapel is eenvoudig, maar sfeervol ingericht. Achter het altaar tegen de achterwand is het vijfhoek met de namen van 317 gesneuvelde en omgekomen Engelandvaarders aangebracht. Links van het vijfhoek een bordje met een verklarende tekst, met o.a. de volgende zinnen: "tijdens de tweede wereldoorlog ontsnapten ongeveer 1700 Nederlandse mannen en vrouwen uit bezet gebied om zich te voegen bij de Geallieerde strijdkrachten in Engeland" en "veel omgekomen Engelandvaarders zullen voor altijd onbekend blijven. Zij stierven in vergetelheid ergens onderweg naar de overkant".

In 1972 werd, ter gelegenheid van de tienjarige herdenking van de sterfdag van H.K.H. Prinses Wilhelmina, in de kapel, onder het vijfhoek een bronzen plaquette onthuld met de tekst: "In dankbare herinnering aan Hare Majesteit Koningin Wilhelmina, Moeder der Engelandvaarders". Boven het altaar hangt een koperen luchter, een geschenk van ons Genootschap aan de Oorlogsgravenstichting.

Deze haast heilige plaats in de kapel op het Ereveld Loenen, kan terecht worden beschouwd als het **NATIONALE MONUMENT** ter nagedachtenis aan de gesneuvelde en omgekomen **ENGELAND-VAARDERS**.

Het middenpaneel van het vijfhoek is nog het oorspronkelijke luik dat op initiatief van H.M. Koningin Wilhelmina in haar Londense tehuis voor Engelandvaarders "Oranjestad" werd aangebracht. Na de oorlog kwam het wandbord naar

Nederland als bezit van H.M. Koningin Wilhelmina, die het overdroeg aan de Oorlogsgravenstichting. Op verzoek van de Oorlogsgravenstichting heeft ons Genootschap toen de namen op het wandbord aangevuld. Er waren er zoveel, dat het bord moest worden vergroot tot een drieluik. Op 18 oktober 1949 werd het Ereveld Loenen officieel in gebruik genomen en werd het gedenkbord (triptiek) door H.K.K. Prinses Wilhelmina aan de Stichting Genootschap Engelandvaarders overgedragen. Na 1949 werden steeds meer namen bekend van Engelandvaarders die op hun tocht naar Engeland waren omgekomen. Het drieluik werd te klein en in 1982 uitgebreid met twee panelen tot het huidige vijfluik. De hierbij afgedrukte foto's geven een beeld van het oorspronkelijke gedenkbord in "Oranjevaren", waarschijnlijk genomen in 1944, en het huidige vijfluik in de kapel op het Ereveld Loenen.

Bram Grisnigt

P.S. Met dank aan de heer S. Plantinga, Algemeen Rijksarchief, voor het opsporen van de foto van het wandbord in "Oranjevaren".

DAG VAN HET VERZET 2003

ZATERDAG 30 AUGUSTUS 2003

OOK DIT JAAR WEER IN HET RESTAURANT
VAN DE GENERAAL SPOORKAZERNE TE ERMELO
LEUVENUMSEWEG 88

De bijeenkomst heeft een Zeeuws karakter

PROGRAMMA

Opening: door de voorzitter van de Stichting Samenwerkend Verzet 1940-1945, de heer R.W. Hemmes. ❄

Uitgenodigd zijn: * het koor Ôns Boeregoed o.l.v. J.J. Koeman.
* Cees Hellinga, piano. ❄

Inclusief: Koffie met gebak
Apéritief
Rijstmaaltijd met 1 consumptie
Speciaal herinneringsgeschenk. ❄

Veel informatiestands
Veel gelegenheid voor begroeting en ontmoeting. ❄

Aanvang: 11.00 uur precies. ❄

Aanmelding: Zo spoedig mogelijk door overmaking van € 11,50 p.p. op postgiro 5166870 of bank 914130307 t.n.v. "Comité Dag van het Verzet" te Doorn. Toegangskaarten met routebeschrijving worden half augustus toegezonden. ❄

Attentie: Ook dit jaar zullen de parkeerterreinen van een letter worden voorzien, zodat u gemakkelijk kunt onthouden waar u uw auto hebt geparkeerd. Tevens zal er gezorgd worden voor meer parkeerplaatsen voor minder-validen. **Vanaf 10.00 uur zal tussen station ERMELO en de kazerne een bus pendelen.** ❄

ADRESSENBESTAND

ADRESSENBESTAND Stichting Genootschap Engelandvaarders

Aanvullingen en wijzigingen no. 14 op de adressenlijst van 1 april 1999.

Overleden:

Chapon, J.	Antwerpen (B)
Dijckmeester, F.Th.	Amersfoort
Luteyn, A.P.T.	Den Haag
Waalewijn, M.	Donkerbroek
Weisglas, M.	Den Haag

Verhuisd:

Bambergen, H.	514 Diamond Lien Circle	Folsom Ca 95630, USA
Brandes, E.A.	1825 Arbor Creek Dr., apt. 120	Carrollton, TX 75010, USA
Poole, M.C. ie	Domein "Willaert"	
	Kon. Astrid laan 37-a, bus 13	2950 Kapellen, België
Vas Nunes, A.D.	"Fairway"	
	Franse Lei 7, flat 8	2950 Kapellen, België

Opzegging lidmaatschap:

Reijntjes, W.G.	Binckhorstlaan 2	3739 LC Hollandse Rading
-----------------	------------------	--------------------------

Herstel:

Boas, L.H.	Amsterdam
------------	-----------

Adreswijzigingen en correcties gaarne aan:

H.J.M. Brinkman	Jacob Mulderweg 26
	2597 BS Den Haag
	Tel./Fax (070) 354 31 73
	E-mail: hjm.brinkman@wanadoo.nl